

ДАНКА ДАМЈАНОВИЋ
Бања Лука
dankad@blic.net

Информативни прилог
УДК 061.22(497.6=163.41)“Просвјета“
DOI 10.7251/GUARS1911010

ДОБРОТВОРИ "ПРОСВЈЕТЕ" – СРПСКОГ ПРОСВЈЕТНОГ И КУЛТУРНОГ ДРУШТВА СРБА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Апстракт: Деценијама пошто је основана у Сарајеву 1902. године, "Просвјета", Српско просвјетно и културно друштво Срба у Босни и Херцеговини, развија значајну и разнородну дјелатност, а основана је на иницијативу академски образованих чиновника Срба. Један или први задатак је био помагање Срба ђака који уче у средњим, занатлијским и великим школама Босне и Херцеговине и Аустроугарске монархије. За богату дјелатност "Просвјете" била су неопходна и значајна материјална средства, а добар дио прихода остварен је и прилозима добротвора друштва, укупно њих осамдесет и седам. Овдје помињемо само неке од њих, како бисмо њихово дјело вратили у сјећање и можда још нешто.

Кључне ријечи: "Просвјета" – Српско просвјетно и културно друштво Срба у Босни и Херцеговини, добротвори, Сарајево.

Уз Преображење Господње, 18. августа 1902. године, у Сарајеву је двадесет и девет академски образованих чиновника Срба одржало Оснивачку скупштину Српског просвјетног и културног друштва Срба у Босни и Херцеговини "Просвјета", чији су мотиви "хумане, културне и националне" природе, а основни задатак јој је "да материјално подпоможе Србе ђаке из Босне и Херцеговине који уче у средњим, занатлијским и великим школама Босне и Херцеговине и Аустроугарске монархије". Главни одбор Друштва одмах упућује позив српском народу Босне и Херцеговине "да проведе организацију овог првог српског културног друштва, заједничког свим Србима Босне и Херцеговине" и тако се ускоро друштво шири, добија своје огранке широм Европе, Сјеверне Америке и Аустралије.

Први или основни разлог или повод за оснивање "Просвјете" био је сукоб аустроугарске власти и наше академске омладине у Бечу 1901. године, који је завршио избацавањем ђака и студената из њиховог дома.

Кроз деценије дјеловања "Просвјета" баштини разнородне облике дјеловања, те тако годишње материјално подржава близу једне стотине ђака и студената, граде се домови за средњошколце у Сарајеву, Мостару, Тузли, Бањалуци, Гацку, Фочи, Босанској Градишци, Брчком и Бихаћу, Ћачка трпеза у Бијељини

и Шегртски дом у Сарајеву. Држе се и течајеви за неписмене, публикују календари и алманаси, часопис "Просвјета", Гласник друштва "Просвјета", оснива се Библиотека Друштва са издањима дјела из културе, штампају се и "Просвјетине" књиге за народ – популарна издања народних пјесама и прича.

Оснивају се и "Просвјетине" књижнице. Поред Српске централне библиотеке, основане у Сарајеву 1911. године, постојале су још бројне у многим градовима, варошицама и селима Босне и Херцеговине. Године 1922. у Сарајеву је покренута и прва "Просвјетина" дјечија библиотека, а само током 1917. године укупан број књига у "Просвјетиним" књижницама износио је или бројао 69.833 инвентарне јединице. Приређивана су и популарна предавања из историје, археологије, географије, ботанике, здравства, политике, пољопривреде итд., и то не само у градовима, него и у варошима и селима, на којима се живом рјечју и уз помоћ кино и дија-пројектора обавља културно-просвјетна мисија чланова Друштва. До 1927. године школе за сеоске домаћице завршило је, у петнаест оваквих школа, стотину деведесет и шест младих дјевојака или полазница.

Овако и уопште разграната дјелатност друштва "Просвјета" тражила је и сигурну материјалну основу, која се заснивала на чланарини и, прије тога, на бројним, никако не малим, добротворним прилозима, чији су дародавци, подијелени или сврстани, у зависности од висине прилога, међу легаторе, добротворе, утемељиваче, помагаче и прилагаче.

Зграда "Просвјете" у Сарајеву

Прашином прекривена и тако заштићена од погледа и додира, у сарајевском Архиву Босне и Херцеговине, на истим таквим полицама, лежи овећа књига "Великих добротвора *Просвјете*", утамничена, прије свега и прије свих других, нашим немаром и небригом. Жељни да она искорачи бар на овакав начин, листамо њене странице, читамо лица негдашњих српских добротвора,

укупно њих осамдесет и седам, а овдје помињемо тек неколико њих, да подсјетимо, а можда и нешто више, у овом часу на њихова добротинства.

Из травничке породице Фуфић потекла су два добротвора – Јованка, која 20. марта 1904. године прилаже у новцу 20.000 круна, за које је касније купљена кућа од Саве Савића у сарајевској Деспића улици, и 18. августа 1927. године Нико, посједник из овога града, "обдарио је 'Просвјету' овај велики добротвор обилатим даром од динара 100.000. Ускоро иза тога Фуфић је учи- нио још два велика поклона "Просвјети" – касапницу у Бусовачи, 30 дунума земље и једну лепу нову кућу у Травнику у Краља Петра улици, у којој станује. Кућа је нова, модерна грађевина у центруму Травника на једном од најлепших места".

Прилози стижу и из Дервенте и Босанске Крупе, одакле трговац Васо Јакшић 16. августа 1904. године прилаже 20.000 круна, које су утрошене за подизање "Просвјетиног" дома у Улици Симе Милутиновића у Сарајеву, а Кру- плњанин Марко Добројевић, пекар и трговац, у школски фонд Српскоправослав- не црквене општине прилаже једну кућу и хотел у Крупи, двије куће кмета и 400 круна у готовом. Приликом зидања српске цркве у Бихаћу Добројевић при- лаже тамошњој српској општини двије куће, млин и нешто земље, а "Просвје- ти" је "задњом вољом" поклонио кућу у Босанској Крупи 1912. године.

Тодор Швракић:
Портрет Ане Грђић

Трговац из Прњавора Стево Остојић и његова супруга Јованка "завјештали су три куће у Прњавору" 1912. године. Симо Дакић, трговац из Босанског Шам- ца, и његова супруга Јелена поклонили су "у реалитету" двије куће у Босанском Шамцу, а трговац Ђорђе Кова- чевић и супруга Стојка поклонили су "Просвјети" кућу у Босанској Градишци.

Првог новембра 1925. главни секретар "Просвје- те" Васиљ Грђић, за спомен на мајку Ану, прилаже "Просвјети" 20.000 динара. Од 1925. до 1927. грађани Бихаћа уписују, прилогом од 22.000 динара, Живојина Мишића као великог добротвора за изградњу "Просвје- тиног" Ђачког дома у Бихаћу. Београдски индустрија- лац Лука Ћеловић 15. августа 1927. "положио је 20.000 динара *Просвјети*", 13. маја 1929, за Симу Стојановића из Приједора положено је код Задружне банке у Сарајеву 20.000 динара, а један од оснивача "Просвјете", мостарски љекар др Перо Ивановић "...и задњом сво- јом вољом засвједочио је покојник своју велику љубав према *Просвјети*. Своју лепу и модерну кућу у Мостару заветовао је *Просвети*".

Српско "Просвјета" забрањивана је неколико пута: 1914. године, када је именована "огњиштем велеиздаје", године 1941. Независна Држава Хрватска, као и друго или све српско, сматра је сувишном те забрањује рад овог друштва, а затим и комунисти исто чине декретом из 1949. године. Па ипак, "Просвјета"

је увијек знала да се поново усправи, да обогати своје дјеловање, што чини и данас, мада у много мањем обиму него икад раније.

Danka Damjanovic

Benefactors of “Prosvjeta” – the Serb Educational and Cultural Society of the Serbs in Bosnia and Herzegovina

Summary

On the initiative of the twenty-nine Serbs, academically educated officials, “Prosvjeta” – the Educational and Cultural Association of the Serbs in Bosnia and Herzegovina was founded on the Transfiguration Day in 1902 in Sarajevo. In the following decades, until the ban on its activities in 1914 and 1941, it developed an ample and diverse activity. One of these activities, unusually significant, was helping materially the Serbs from Bosnia and Herzegovina who went to secondary, trade and high schools in Bosnia and Herzegovina and the Austro-Hungary Monarchy. Wide activity of “Prosvjeta”, which soon after the establishment had subcommittees throughout the Europe, North America and Australia, required significant resources. One of revenue sources came from benefactors of “Prosvjeta”, a total of eighty-seven of them. On this occasion we mention only a few of them, whose names and contributions to the work of the Society hold the dust-covered book of benefactors of “Prosvjeta”, stored in the same kind of shelf in the Archives of Bosnia and Herzegovina in Sarajevo.

